

Resa i Uppland 1834

Ur Julius Löbes resedagbok

I början av 1830-talet planerade två tyska språkforskare, Hans Conon Gabelentz från Poschwitz och Julius Löbe från Altenburg, att gemensamt ge ut en fullständig upplaga av biskop Wulfilas (o. 310–83) översättning av bibeln till gotiska språket. För att kunna göra detta var det nödvändigt för dem att studera den s. k. silverbibeln, *Codex argenteus*, i Uppsala universitetsbibliotek.

Julius Löbe (1805–1900) blev den som företog studieresan till Uppsala. Han startade från Altenburg den 4 juli 1834 och återkom den 20 augusti samma år. Under hela resan gjorde Löbe noggranna dagboksanteckningar. Dessa anteckningar blev en reseberättelse, som ger oss en intressant skildring av en forskares strapatsrika färd genom Sverige. De ger oss också många värdefulla miljöskildringar och notiser ur det svenska folklivet på 1830-talet.

Ett stort avsnitt av Löbes reseberättelse berör Uppland och framför allt Uppsala, där flera dagar ägnades åt studium av silverbibeln. Det är detta avsnitt om Uppland som här publiceras i översättning från tyskan. Det börjar med söndagen den 20 juli då Löbe for från Fittja i Södermanland till Stockholm, och slutar med lördagen den 2 augusti 1834, då han lämnade Uppsala med båt.

Notapparaten är Löbes egen, men numreringen har anpassats till föreliggande publicering. I originalets noter, som i stor utsträckning är kommentarer gjorda av Löbe långt efter resan till Sverige hänvisas ofta till samtida tyska publikationer om Sverige. Dessa hänvisningar har här i de flesta fall utelämnats.

Originalmanuskriptet har vänligen ställts till förfogande av en ättling till Julius Löbe, Dr Ernst Zunker, Stuttgart-Bad Cannstatt.

O. E.

Efter ett kort uppehåll reste jag vidare och kom till nämnda *Fittja*, sista stationen före Stockholm. Jag fick meddetsamma tag i en kärra, men måste, som brukligt var i huvudstadens omgivning, betala dubbel avgift för den. Jag hade föreställt mig ett någorlunda drägligt ekipage, men hur förskräckt blev jag icke, när det, inte bara åter kom ett åkdon av den vanliga sorten, utan när även min kusk nu, på en söndag, på en färd till Kgl. huvudstaden hade på sig en rock där ena armen saknades, och i vars ställe omkring armen hängde en trasa. Nå det kunde inte hjälpas, jag svängde mig med dödsförakt upp på detta åkdon, likt en grekisk hjälte, som bestiger sin stridsvagn och ilade mot staden. Jag mötte många söndagsfina människor i blänkande karosser och kabrioletter, men bevärdigade dem inte med en blick och låtsades inför dessa aristippiska världsmänniskor vara en cyniker. Sålunda anlände jag med stoisk sinnesro, nu äntligen till den berömdaste av alla svenska städer. Vid stadsporten visiterades mitt bagage ännu en gång, och jag hoppades att postskjutsstationen åtminstone skulle vara i förstaden. Men jag måste med min trasiga kusk, åka genom hela staden tills vi äntligen kom fram till den plats där kuskar hyras. Jag stannade inte länge, det fanns ingenting att äta här, bara en gång drack jag öl med en fadd smak och åkte sedan i mitt med dyra pengar betalda och övermåttan illa gående åkdon ut ur staden. Vistelsen i denna stad hade legat som en tyngd över mig; inte skammen över att komma i all denna ståt var det, på detta sätt anländer kanske alla de främlingar vilka gör en sådan resa på egen hand, utan det var den tryckande känsla, som kommer över mig i varje storstad, där man inte finner vare sig ärlighet, sanning eller oegennyttia. Det erbarmliga åkdonet bringade mig till *Rotebro*, där det finns ett vackert värds hus. Här gjorde jag en tråkig upptäckt: då åkdonen i närheten av huvudstaden är dyrare håller hållkarlarna naturligtvis skjutsbönderna tillbaka endast för att alltid ha ett åkdon dit i beredskap och dra fördel av detta. Jag blev tvungen att vänta mellan $1/2$ 3 och $1/2$ 7. Överhuvudtaget var hållkarlen, som talade någon tyska, en högst bedräglig människa, han tvingade av mig ytterligare betalning för det stolta (?) Stockholmsåkdonet och hade en falsk klocka (vilket är av betydelse). Slutligen gick färden vidare till Märsta, tillsammans med en pratsam skjutsbonde; på vägen köpte jag den där lilla korgen med smultron av en vänlig och hövlig flicka. Överhuvudtaget kan man säga, att just barnen här är mycket hövliga. Man kan se vilken glädje det bereder dem att ställa upp sig framför en främling och antingen ta av sig hatten, eller niga för honom. Vidare märkte jag att svenskarna är mycket nyfikna, särskilt när man har en bok eller en karta; de måste titta i den, naturligtvis utan att förstå vad som står där; även när man skriver in sig i postboken ställer de sig omkring främlingen. Jag har hos dem inte funnit någon större trängtan efter att vara tjänstaktiga och förekommande, tvärtom är de tröga och likgiltiga; på sin höjd om man retar deras girighet kan man få något av dem. Jag har inte sett dem röka tobak, däremot tuggar och snusar de sådan, och en liten kuskpojke hade till och med en dosa med sig; i städerna ser man folk röka, och ibland gör även gästgivarna det. Det var redan tämligen sent när jag kom till Märsta, men jag beslöt mig för att resa vidare, dels för att vara närmare Uppsala och meddetsamma tidigt nästa morgon kunna anlända dit,

dels även därför att värdshuset var fruktansvärt dåligt och värdinnan mycket smutsig. Vägen till Alsike var förbunden med många farligheter, ty hästen sprang som en mus i en fälla fram och tillbaka på vägen och varje ögonblick kunde man frukta att vagnen skulle störta ner i diket. Fruktan för att stjälpå avlägsnade all trötthet. Det var nära midnatt när vi kom till Alsike; värdshuset var odugligt; jag orkade emellertid inte åka vidare, utan föll omkull på den obäddade sängen och sov — illa.

21 juli, måndag

Utän att ha druckit kaffe, vilket jag hade beställt, men inte fått, satte jag mig i vagnen med en i många avseenden angenäm känsla; ty det var för någon tid framöver sista gången jag skulle bli rådbåkad på detta erbarmliga vis; det var den yttersta punkt till vilken jag skulle avlägsna mig från mitt fäderneland; det var slutligen den ort där jag någon tid skulle kunna finna ro och arbeta något. Med dessa tankar for jag genom de långa timmervägar vilka kanske ingenstans i hela riket är bättre och rakare och längs vilka sälgrän är planterade (ty bara dessa trän påträffar man i alléer här) (och i närheten av Uppsala lindar); slutligen blickade i slutet av den raka skogsvägen en röd byggnad emot mig, det var Uppsala slott. Omkring kl. 2 drog jag in i det ärevördiga biskopssätet och fick logi hos gästgivaren, där jag först fick en liten kammare åt bakgården, men senare en bättre åt gatan. Jag bor riktigt präktigt här: framför mig på berget ligger den nya *biblioteksbyggnaden* och till vänster om den slottet. Så snart jag medelst tvättning i mån av krafter, åter hade fått mig själv att bli människa, gick jag till bibliotekarien Schröder, åt vilken jag hade med mig ett rekommendationsbrev från den tyske gesandten samt gjorde honom min uppvaktning och kom med min anhållan; förhandlingarna fördes på latin. Han bjöd mig åter till sig kl. 5 för att visa mig biblioteken. I den gamla byggnaden finns ännu många böcker kvar (de utmärker sig alla genom präktiga band), av handskrifter finns bara Codex argenteus och en skriven översättning av N.T., vilken är utomordentligt skön; handskrifterna är överförda till det nya biblioteket, vilket är tämligen rikt på orientalia; huvudsakligen finns där dock handskrifter av svenska lärda. Själva huset är framifrån sällsynt vackert, det är byggt i en enkel och ädel stil och är 15 fönster brett (men bara 3 fönster djupt). Av de 3 våningarna har den understa och översta vardera ytterligare en rad överfönster, vilka hör till gallerierna; de tre dörrarna är belägna under en balkong, upp till ingången leder trappsteg av granit, taket är av järnbleck. Över den mellersta fönsterraden står inskriften Carolina rediviva. På baksidan har huset en ful utbyggnad.¹ Lika gräsliga är de bakom huset belägna, kanske dithörande byggnaderna, alla på äktsvenskt vis byggda av trä. Jag blev kallad till biblioteket följande dag kl. 11. Vid min återkomst hem, såg jag att *domkyrkan* var öppen; den är storartat byggd, endast tornen passar illa därtill; de är ju också ett nyare alster. I småkoren, vilka går runt om koret och kyrkans skepp och är tillslutna medelst järngaller, finns gravvårdar över de svenska kungarna. Intrycket störs av att man har fyllt några av de kor, som är mittemot predikstolen med kyrkstolar, medan man i andra

fullt synbart har ställt kvastar och andra rengöringsattiraljer; lika opassande är också att man i koret mittemot ingången kan se en samling tavlor eller bräddor. Till höger om altaret hänger i ett järnhandtag en metallkrona.² Dessutom såg jag den obelisk, vilken kungen den 6 november 1832 i närheten av det gamla biblioteket³ har låtit resa till Gustav II Adolfs minne; den är huggen i granit och bär inskriften: Gustavo Adolpho nomine populi Suecani d. VI Novembris MDCCCXXXII — Carolus XIV Johannes; på andra sidan står den svenska översättningen av denna text. Efter lång oro och efter många strapatser sov jag idag för första gången åter ordentligt.

22 juli, tisdag

Efter det jag hade skrivit en del och inordnat detta i mina papper, kallade mig klockan till biblioteket. Jag hade vid gårdagens betraktande av Codexen funnit dess yttre över förväntan skönt, men ifråga om dess inre hade jag helt misstagit mig; inte ett vackert purpurfärgat pergament /fann jag/ utan ett fläckigt, i svartbrunt stötande sådant; flera blad hade dessutom bleknat till violett. Av bokstäver såg jag intet, de som var av silver hade nästan alla bleknat bort och endast svarta linjer var kvar; enstaka sidor har bibehållits bättre, och även samtliga de gyllene bokstäverna. Jag började mitt verk, men fördröjdes i början mycket av att man ständigt måste ge boken en ny riktning för att det helt tillräckliga ljuset skulle i erforderlig grad belysa bokstäverna och göra dem tydbara; men framför allt stordes jag av att det ständigt kom främlingar som ville se Codexen; sålunda kom det sig att jag fram till kl. 1 endast kunde göra en jämförelse av 14 ställen. Ett annat, *synnerligen* angenämt hinder var att professor Wilde från Halle kom till mitt bord och länge talade med mig, samt även inbjöd mig till middag på sitt vårdshus. Så har jag då åter talat tyska och detta i flera timmar. Bibliotekarien Fant, en son till den berömda historieskrivaren, talar också tyska, och jag har, då Schröder är bortrest, särskilt hans godhet att tacka för besöket i biblioteket, som nu under ferierna egentligen inte hålls öppet regelbundet. Jag erhöll löfte att i morgon finna biblioteket öppet redan kl. 9. Middagstimarna tillbringade jag hos Wilde, eftermiddag och kväll läste och skrev jag, och vid solnedgången, som nu inträffar här mellan 9 och 10, gjorde jag en promenad omkring *slottet*, en underbart byggd, snett på ett berg stående byggnad; det är smalt och har på de båda kortsidorna runda torn, putsen tycks vara ny och vid västsidan kan man ännu se resterna av en mur. På gården står, anbringad på ett olämpligt ställe⁴ en byst av Gustav Vasa, slotets grundare, lageromkransad, vilande på fyra kanoner, vilka tjänar som pelare. Från bibliotekets baksida går en promenadväg, vilken f. n. håller på att iordningsställas; till vänster är kyrkogården, som här används till promenader, och på vilken jag särskilt lade märke till ett monument av porfyr, en tämligen hög obelisk, som betecknar ärkebiskopen Uno von Troils gravplats. Ärkebiskopens förtjänster vad beträffar den skandinaviska litteraturen är kända. För övrigt är kyrkogården enkelt smyckad och på de nya gravarna står endast kors.

23 juli, onsdag

Jag gick kl. 9 till biblioteket och hoppades att idag, under fyra timmar komma ett stort stycke framåt; emellertid blev jag icke så lite förskräckt, när jag slog upp /Codexen/ och inte fann fortsättningen av det jag /arbetat med/ igår. Jag var nära förtvivlan, ty i Codexen finns inga kapitel och versandelningar, på vårt sätt, utan endast efter Eusebius' kanones, vilka jag inte förstår. Nu var goda råd dyra, hur skulle jag göra för att få reda på ur vilken evangelist ett blad var, och till vilket kapitel det hörde? Joh., Luk., Mat. och Mark. är nämligen alla inbundna i ihopblandat skick. Visserligen är det regelbundet överst på bladet skrivet till vilket evangelium texten hör, men lika ofta saknas detta, eller är så bleknat, att man inte kan läsa något mer, eller Mat. och Mark. är svåra att skilja åt. I denna min hjärtängslan tillropade jag mig emellertid fortuna *audaces* adjuvat, och se snart upptäckte jag medlet att igenkänna vilka evangelister det var; det är nämligen så att i de underst på bladen målade slingorna står namnen på alla fyra evangelisterna, och dens namn står först vars evangelium bladet upptar. På detta sätt gick det åtminstone fortare, bara en sak uppehöll mig, nämligen att jag ofta länge måste söka ett förstreckat ord, för att sedan slå upp i glossariet och finna det. Detta uppehöll mig tidvis mycket länge, då en sammanhängande läsning synnerligen försvårades. Det gick emellertid och intet blad förblev mig obekant; likaledes fann jag till min glädje att många av våra tvivel var berättigade, att många av våra gissningar bekräftades, samt hittade ett flertal ytterligare versioner i Codexen, som hittills ännu ej varit anförda. Jag arbetade till efter kl. 1 och erhöll tillåtelse att komma igen i morgon kl. 10. I morse skickade jag också iväg breven till Altenburg och sysslade på eftermiddagen med att ordna det samlade materialet. På kvällen åt jag åter tämligen tyskt, nämligen grönsaker; här har jag överhuvudtaget funnit några tyska toner i maten; i förrgår åt jag buljong (för första gången i Sverige), igår hos Wilde soppa, detta hade jag heller inte fått tidigare, (men istället serveras vanligen mjölk med bär och likn.) och slutligen idag grönsaker. Likaså får man här ingen sup före maten. Det svenska bordet är inte fattigt, man kan få fisk (fast inte i den stora mängd som det vanligen påstås, jag har vid flera tillfällen förgäves frågat därefter), stek av alla slag, kotlett, biffstek, höns osv.; men maten saknar must på grund av att saltet är dåligt. Av dryckerna föredrar jag portvinet, och, där detta går att få, portern. Den sistnämnda påstås inte vara äkta, utan görs i Göteborg, åtminstone är den av mycket olika kvalitet på olika orter och som regel dålig om flaskorna inte är tillslutna med ståltråd. Vinet litar jag inte mycket på, jag vill i varje fall försöka mig på det först i Stockholm. Av ölet har jag hittills lärt känna två sorter, svagölet (*d r i c k a*) av en färg som när man blandar lika delar Altenburger Stadt-Bier och ättika, skakar ihop det ordentligt och låter det stå 14 dagar i solen; smaken torde inte vara utan intresse för förstäsiggpåren, och drycken torde överhuvudtaget vara tillräcklig för den, som aldrig har druckit något annat; det dubbla ölet (öl) ser friskt ut, likt Ehrenberger Hofbier, och har, när det är alldeles färskt en icke oäven smak i vilken också känns något humle, men det får fadd smak när det står en tid. Vattnet är klart och mjukt, med behaglig smak, men jag tror att det har samma

egenskap som Woltman berättar om vattnet i Petersburg: det åstadkommer stark stolgång och vet inte att uppföra sig riktigt i en främmande mage. Efter min supé gick jag ut på en promenad; jag promenerade idag igenom staden, vilken inte är så liten och även har stora hus, men flertalet av dem, och till och med de största, är av trä; på torget står idel stenhus och endast ibland något trähus. Gatorna är alla helt raka och en halv timmes väg från staden kan man se rätt igenom huvudgatan till det nya biblioteket. Portar finns här inga. Det springer fortfarande omkring ett flertal studenter här, fastän det är ferier.

24 juli, torsdag

När jag i morse ville se på klockan hade den stannat på $\frac{1}{4}$ över 12; då den vid lätt beröring genast började gå, fylldes jag av en barnslig ångest; en gång hade det hänt min far att hans klocka stannade medan han stod på åkern, just när hemma vid samma tid ett barn dog. Ändock sökte mitt förstånd att befria mig från denna fruktan, och det lyckades fullständigt, när jag senare märkte att klockan stannade upprepade gånger, alltså tydligen av en inre orsak och ej av någon yttre. Mitt liv här löper lugnt och enkelt; jag arbetar på morgonen, sedan vid 10-tiden går jag till biblioteket och är där till kl. 1, äter alldeles ensam i mitt rum, sover något, ordnar de gjorda anteckningarna och så kommer kvällen, när jag promenerar en kort tid och avslutar mitt dagsverke med att gå till sängs. Bekantskaper har jag ännu inte gjort, men jag hoppas att Fant skall sörja för att jag i någon mån skall bli sliten ur min jämmerligt enformiga tillvaro. Det största besväret har jag av flugorna, som är fler i Sverige än i något annat land; på morgonen väcker de mig tidigt och lämnar mig inte i fred under hela dagen, om jag inte går fram som en bödelsknekt och gör de täta svärmarna något glesare.

25 juli, fredag

Hos mig börjar så småningom åter inställa sig en missmodig stämning: mina förhoppningar att snart bli färdig med mitt arbete här och sedan snabbt åter draga iväg till fäderneslandet, har blivit gäckade, jag stöter på oanade svårigheter, om vilka jag inte vet, huruvida jag snabbt kan övervinna dem, i synnerhet då jag ju endast har begränsad tid till mitt förfogande. Å andra sidan är mitt liv alltför enformigt, och att arbeta och åter arbeta, och intet mer än arbeta, kan vara underhållande, ja önskvärt, i de fall då man vet att man kan tillbringa sin trötthets timmar i en förtrolig krets; här åter måste jag tillbringa dem ensam och nöja mig med en mager promenad, på vilken min ande inte alltid åtföljer mig; om jag skulle tänka mycket, så skulle jag längta mycket och sorgset fördjupa mig i mitt ensamma och övergivna tillstånd.

26 juli, lördag

Idag har jag misstagit mig angående arbetet på biblioteket, och istället för att arbeta mycket, blev det ytterst lite: $\frac{1}{2}$ 10 ville jag försöka komma dit, men

Fant hade förhinder och kunde först kl. 11. Jag gick under tiden till bokhandlaren och inhandlade en bok. Jag fann att katalogerna innehöll en mängd översättningar; i bokhandeln fann jag inte mycket. På eftermiddagen hämtade mig Fant till en promenad. Vi gjorde under denna en avstickare, slog oss ned i en studentkrog och drack och åt kvällsmat där.⁵ Jag gör åter planer angående min återresa; jag hoppas att de inte skall gå i stöpet, jag är mycket nöjd och vill vara härifrån om 8 dagar. Alla mina önskningar bör tyckas skäligen, ty även om också andra blir uppehållna i sin bana och det i livet överallt inte går efter önskan, så har jag dock företråde i ett avseende: jag dras av magneter till hemlandet, eller åtminstone av en magnet och en boja.

27 juli, söndag.

I morse kl. 10 var jag i kyrkan; man inbjuds därtill liksom i Tyskland genom upprepade ringning; överhuvudtaget ingår ringandet mycket i dagordningen och påminner starkt om kvarlevorna från den katolska tiden; så minns jag det också från Naumburg.

Gudstjänsten började med en sångvers, eller som man kallar det här en psalmvers; i början trodde jag att kören sjöng utan församlingens medverkan men det skulle vara en tutti, och ändock hörde jag inte många av de fåtaliga närvarande sjunga. Därefter uppenbarade sig prästen klädd i en vit stola över vilken han hade en purpurröd, guldstickad klädnad, helt som i de katolska länderna. Han läste en hel del framför altaret; sedan sjöng man åter, och åter sjöng bara ett fåtal och samme präst började åter läsa. Han hade en god röst, dvs. den var mycket stark, den fyllde väl den stora, höga domkyrkobyggnaden och gick så småningom igenom alla skalans toner uppåt, och så åter neråt. Mellan detta läsande och predikan sjöngs endast en vers; nu uppenbarade sig prästen svartklädd på predikstolen och bakom honom en man, som gömde sig; jag trodde först att det var sufflören, men detta kunde inte vara hans yrke vilket jag snart insåg, när predikan lästes upp; tills vidare förblev mig hans uppgift oförklarlig, men efter en kvart, (så länge torde den så kallade predikan ha hållit på, varvid prästen visade prov på en i sanning god röst; däremot saknade jag en dramatisering, då en sådan knappast är möjlig vid uppläsning), kröp den dolde fram och nu började hans mödosamma tjänst; han hade fullt upp att göra. Han skulle nämligen räcka predikanten böcker och papper, vilka denne förutom predikan, skulle läsa upp; först kom tre böcker, sedan en lapp, sedan åter en bok, därefter följde åter 9 lappar, däremellan talades ibland något, och slutet bestod av en bön. Denna sista lapp- och bokdel torde väl inte ha så mycket att göra med något kyrkligt eller religiöst, ty man reste allmänt på sig, man harsklade sig, man gick; även ringdes det till detta i alla klockor.⁶ Nu skulle ytterligare två sånger sjungas, vilket tillkännages medelst fastnålade siffror. Dessa sätts upp av en man klädd i lång svart rock med röd nervikt krage, röda slag och röda knappar. Då jag inte ville ha långtråkigt ännu längre gick jag ut och tittade på den andra kyrkan, som ligger bredvid, och som är mycket liten, trång, låg och alltför enkel. Efter middagen gick jag till Gamla Uppsala, där min vän Fant hade lovat att vänta på mig; han själv hade åkt dit tillsammans med en familj. Gamla Uppsala var förut konunga-

säte; den gamla kyrkan, av vilken en del fortfarande är en rest av det hedniska Odintemplet(?), vilket efter legenden byggdes av de stenar som hade forslats dit efter Sigtunas förstörelse genom estniska sjörövare 1288 (1188?). Till höger om kyrkan ligger en rad ättehögar (jag vet inte om man på allvar tror att detta är gravar efter anfäderna, i varje fall kallar man dem på fullt allvar så) varav de tre första utmärker sig genom kägelform; man njuter ifrån dem av en vacker utsikt, då landet här är alldeles flackt; Uppsala visar väl här upp sig på det bästa viset. Då landet här, som jag redan sagt, är flackt, förmodar jag att det finns uppstickande granitpartier under kullarna; jag kom på denna tanke då jag åter såg enstaka klippstycken ligga på åkrarna i närheten av Gamla Uppsala. Till vänster om kyrkan är en platt kulle, där furstarna brukade hålla ting. Efter det jag hade tittat på detta, ämnade jag leta efter Fant, fann honom dock inte; men då jag just skulle till att återvända till staden, kom han ifatt mig och förde mig in i en familjekrets: hans syster bor här i lantlig ro; hon är änka sedan ett år. Hon och hennes barn bar ännu djup sorg. Man måste överhuvudtaget bära sorg här mycket länge, varför man ser många sorgklädda människor. Här blev jag bekant med en dr Schröder, en stilla och anspråkslös, men bildad man; han har förhoppningar om att bli professor i grekiska (hans omdöme om den tyska, latinska grammatiken, var, om det inte har kommit ifrån Tyskland, träffande). Vidare med professor Sjöbring, en äkta tysk-svensk man; han talade god tyska, som även Schröder talade något. Jag blev mycket glad när de erbjöd mig sin vagn, ty vägen är lång och dagens hetta hade ännu inte svalnat. En enkel kvällsmåltid intogs, sedan återvände vi till Uppsala. Där visade mig nestorn med synbar glädje och en ädel stolthet hus och trädgårdar, vilka en gång hade bebotts eller ännu beboddes av universitetets berömda män och lovade mig vid avskedet ett återseende i hans hem. Till sist besteg jag med Sch.(röder) och Fant berget vid slottet, varifrån vi hade utsikt över botaniska trädgården. Man lovsprisar här utsikterna mycket; jag gör det åtskilligt mindre, ordet har för mig mången pinsam betydelse.

28 juli, måndag

Åter har jag tillbringat en dag alldeles ensam; man blir oroligast och missnöjdast i utlandet när någon kärleksfullt kommer emot en och söker ersätta det vänliga hemlandet. Jag känner inte landets seder och vet inte huruvida man gör en återvisit hos dessa människor. Till i morgon har jag beslutat en utflykt till Dannemora. På kvällen gick jag åter till värdshuset på berget och försökte, så mycket jag orkade, underhålla mig med mig själv. För rökt lax, 2 pipor tobak, 1 flaska och ett glas öl betalade jag ung. 5 gulden och 3 schilling efter våra pengar. Överhuvudtaget är det sant att man kan resa och leva mycket billigt i Sverige; visserligen har jag ännu inte betalat något här och känner inte till priserna, emellertid måste de vara mycket billiga beräknat efter förtäringen på vägen. Men om även annat är billigt, vet jag inte; jag har funnit det dyrt, eller åtminstone inte billigt; för att laga en rock betalade jag ca 12 gulden, för lagning av mitt hattfodral, vilket helt nytt kostade 6 gulden i Berlin, betalade jag här också 6 gulden; tvätten är inte dyr.

29 och 30 juli, tisdag och onsdag

Efter det jag avslutat mitt arbete på biblioteket och ätit min middag, åkte jag iväg kl. 2, för att som jag redan uppgivit resa till Dannemora; jag hade egentligen hyrt, eller åtminstone beställt, en vagn, som skulle föra mig till ort och ställe. Jag skulle kunna vara där framemot kl. 8 och efter att ha sett på gruvorna genast vända tillbaka, och vara här igen på morgonen. Tysken trår, och den svenske bonden rår. Vid nästa station avgick min skjutsbonde och överlämnade mig åt traktens hållkarl för vidarebefordran. Jag var lugn, ty jag visste mitt öde. För att släcka min brinnande törst, frågade jag efter något att dricka. Men nej, detta var omöjligt; jag fick ovan beskrivna svagöl, som dock hade en färg, vilken inte låter sig beskrivas. Jag tvekade länge, men slutligen erinrade jag mig den makedonske konungen Philippos mod, vilken vid ett tillfälle hade druckit ur en smutsig pöl. Jag smuttade då och då en smula, läste dessutom Horatius och så hade då gått två timmar under vilka jag ej behövde utropa: o rus, quando te adspiciam! Jag var istället utled på detta. Min nye kusk körde mycket försiktigt, och så kom det sig, att vi kom till Andersby framemot ung. kl. 10. Vid vägen såg vi ett slott, som tillhörde familjen Brahe och hette Salsta, sällsamt att se på från vägen, vad byggnadsstilen beträffar, men beläget i en alls inte vacker trakt. För övrigt var vägen högst tråkig; skog, skog och åter skog, här och där avbruten av en liten by eller något åker och äng. Skogen börjar redan bli förkrympt och man ser få andra trån än låga tallar. Få björkar. Ekarnas antal är på grund av klimatet starkt begränsat. W. hade gett mig en rätt negativ skildring av Andersby, emellertid är det inte fullt så illa; insekterna, flugor och loppor är här som i alla sådana byxkrogar hemtama och låter inte hindra sig från att sysselsätta och underhålla främlingen i hans ensamhet i mån av krafter. Att i kväll komma till Dannemora var omöjligt; jag gjorde alltså upp en ny plan; jag skulle åka dit vid dagryningen, återvända så fort som möjligt och sedan åka direkt till Uppsala. Men den som ledde mina reseöden ville åter ha det annorlunda; jag vaknade mycket tidigt, väckt av mina svarta vänner (av vilka, i förbigående sagt, några trots mina invändningar inte lät hindra sig från att åtfölja mig), men mitt ekipage uteblev till kl. 5. Jag förblev tämligen lugn, trots att jag måste säga mig att jag idag måste uppge biblioteksbesöket. I *Dannemora* dit vägen länge går längs sjön som fått sitt namn av denna by, finns Sveriges mest berömda järngruvor. Jag tittade bara utifrån på dem: djupa avgrunder, likt underjordiska klippor, än tillslutna, än öppna, gapade de mot åskådaren. Deras botten kan inte nås av blicken, och detta liksom de uppstigande ångorna, maskinernas knarrande, morrande och pipande, den dova tonen av arbetarnas rop åt varandra där nere och fladdret av små fåglar över dessa avgrunder, gör det hela på något egendomligt sätt skrämmande. Metallen dras upp i tunnor, leds i vagnar till sjön i närheten och rengörs där; i andra fall sker det genom tunnor vilka dyker upp och ner i stora vattenbehållare. Maskinverket är beundransvärt. Jag nöjde mig med att se på det yttre, och efter det jag, av en bergsmanspojke, köpt några stenar till ett moderat pris, styrde jag min kosa bort därifrån.

Det hade en egendomlig tjusning för mig, att idag för första gången kunna säga att jag återvände; på detta sätt kom jag närmare fosterlandet, från vilket

jag hittills alltid hade avlägsnat mig. Visserligen var det blott en villfarelse, ty jag förblev på samma ställe; emellertid är här Schillers ord rätt förstådda, giltiga: endast villfarelsen ger liv, vetandet leder till döden. Det var en villfarelse, men den fyllde mig med den glada tanken att nu snart skulle detta bli verklighet. Dagen var åter brännande het och man kunde få föga vederkvickelse på vägen; inte ens ett glas vatten hade man i posthuset. Jag anlände till Uppsala efter kl. 1, och Fant, som hade saknat mig på biblioteket, kom genast för att se vad som hade hänt mig. Mot kvällen återvände han till mig för att med mig göra ett besök hos dr Schröder. Vi drack te där. Därefter gick vi till botaniska trädgården. Vi såg Linnés staty, som studenterna har låtit sätta upp för 2 500 riksdaler och kastade ett öga på en del av naturaliesamlingen, varefter vi återvände till Schröder för att äta kvällsmat. Jag blev där även bekant med dr Olde, som till min stora glädje sade att han på lördag skulle åka med till Stockholm, och som jag hoppas skall i viss mån introducera mig där och visa mig omkring lite.

31 juli, torsdag

Jag har intet att förtälja om vad jag sysslat med idag; jag hade en dålig dag idag, dvs. jag var utled på att bo i främmande land och inte höra ihop med någon. Ingenstans känner man så synnerligen djupt sitt behov av hjälp i ordets vidsträcktaste bemärkelse, än bland främmande människor, där ingen kan ge en det, som man har behov av för sitt yttre och inre liv. Att tidpunkten för min av- och återresa närmar sig, gläder mig nu inte längre så mycket, när jag tänker på att jag åter alldeles ensam måste kuska genom detta usla Sverigeland. Om jag har tur åtminstone en gång denna resa, så kommer jag att undgå detta elände genom att åka båt.

1 aug., fredag

Idag har jag avslutat mina studier på biblioteket; visserligen skulle jag ha kunnat göra mera om jag hade blivit kvar längre. Om detta emellertid är av en större nytta än att jag kan resa tillbaka 4 dygn tidigare, vet jag inte. Jag har därför gjort vad som var nödvändigt och ämnar nu imorgon resa med ångbåt på Mälaren till huvudstaden och nödtvunget uppehålla mig där några dagar för anständighets skull. Om jag finge följa mitt hjärtas röst, så skulle jag låta den goda, sköna och lovordade staden behålla alla sina härligheter för sig själv och ila tillbaks till Tyskland; jag är inte lugn, inte nöjd förrän jag är där. På väg från biblioteket besökte jag än en gång med S. domkyrkan för att se på freskerna i gustavianska koret. Detta kor befinner sig bakom altaret och innehåller lämningarna efter Gustav Vasa och hans tre hustrur. Sedan tre eller fyra år är man i färd med att smycka denna cell med målningar. Taket — en kupol — är blått med stjärnor; av de två huvudmålningarna föreställer den ena Gustavs intåg i Stockholm och den andra hans avsked från riksdagen. De nedre delarna skall dessutom innehålla scener ur hans liv.⁷ Idag var det första åskvädret i Sverige efter 14 försvagande och sorgfyllda dagar av den plågsammaste och mest glödande hetta; man har i Sverige inte haft någon så het sommar på länge. Åskvädret gick

dock över, alls inte lugnt (mullret ville aldrig sluta) men utan några onda följder. Dr Olde besökte mig och talade med mig om morgondagens avresa; sedan kom Fant och med honom gick jag först till skeppsägaren och hyrde mig en plats på ångbåten för 2 riksdaler banko; även tobak måste jag skaffa här, då min börjar ta slut. Sedan besökte jag professor Sjöbring, som åter var lika älskvärd som i söndags. Han skänkte mig några skrifter, visade mig sina anteckningar om R:s Sjöranzeit för att visa att han hade läst och studerat dem. Sedan förde de mig till nationshusen; här får man verkligen en synnerligen hög tanke om de svenska studenterna. Av 13 nationer har redan 5 egna hus; i dem finns först och främst en stor sal, enkelt men värdigt dekorerad;⁸ man skulle kunna kalla den för ett auditorium efter tyska begrepp; här äger varje vecka sammankomster i lärda ämnen rum. Bredvid detta finns ett biblioteksrum, ibland även ett läsrum i vilket står ett fortepiano, så att man gärna samlas här och lever för konsten och vetenskapen. Därvid glömmor man emellertid inte livets glada sidor; man håller också dryckeslag och glada fester; hur det går till därvid kan man sluta sig till av att inspektorer (vanligen en professor eller adjunkt) och seniorer (vanligen sådana som har slutat sina studier) är närvarande därvid. Så förbliver ett vackert band mellan elever och lärare både i vetenskapen och i livets glädjeämnen. Jag såg tre sådana hus, där det också alltid var inrett ett rum för kroppsövningar. Dessa rum överträffade varandra i enkel skönhet. Sjöbring visade mig allt det underbara i sin trädgård och sedan gick vi till bords. Det tycks vara underförstått att om man besöker någon mot aftonen, man även blir kvar till maten; ty vi var inte inbjudna. Målet var åter enkelt, dock något mer än hos Schröder: först åt man åter smör, ost och bröd, därtill en snaps; sedan satte man sig till bords och åt ål, sist också konfekt och sylt. Därtill drack man ett glas mjölk; överhuvudtaget tycks det inte vara omtyckt att dricka till maten och när jag sade att jag denna eftermiddag, vid denna otroliga hetta hade druckit två flaskor öl, höll förvåningen aldrig på att ta slut: svenskarna dricker på sin höjd ett glas öl. Om man kommer till någon mot kvällen, blir man undfägnad med te eller kall punsch.⁹ Sjöbring tillhör dem, som bearbetar den nya svenska bibelöversättningen; hans psalmer hade nyss kommit ut.

Jag tog till sist djupt gripen avsked av dessa goda och ädla människor; de hade tagit emot mig, en obekant, i sin krets och behandlat mig vänskapligt och kärleksfullt. Tysken har ett tacksamt hjärta, han vill gärna vedergälla mottagna välgärningar; också jag skulle gärna ha gjort det, men vad kunde jag väl göra annat än att vänligt inbjuda dem att komma till Altenburg och där avläsa hjärtetermometern.

2 aug., lördag

I morse, efter kl. 7 gick jag med en pojke som bar mina saker längs Fyrisån mot ångbåten; Fant kom dit ännu en gång, och prick 8 började färden. Båten är mycket bekvämare och bättre inredd än Preussens och priserna dessutom mycket lägre. Kajutan är mycket större, då det inte finns speciella avdelningar för damer och herrar, vilket inte heller är nödvändigt, då man

inte far på natten och damerna inte generar sig att ta sig en eftermiddagslur i herrarnas åsyn. Över kajutan är en altan eller salong, som man kallar den, där man kan sitta och njuta av utsikten; där kan man även under heta dagar taga plats, då en tältduk är spänd däröver.

Nertill går en smal gång med bänkar för ringare passagerare; därmed menas sådana, som endast har betalat halva priset. Åt fören till är ännu en kajuta där man äter, ty man kan här få allt vad man önskar, om det är sådant, som annars står att få.¹⁰ Resällskapet var mycket talrikt och jag uppskattade medresenärernas antal till över 100. Det hade sannerligen likhet med en mässa eller ännu mer med en vallfärdsort, ty inte endast de resande kom i en strid ström med sina tillhörigheter utan även andra personer, som åtföljde dem och utgjorde mer än hälften; dessa lämnar båten vid kaptenens rop: »Främmande från bord!», och nu sätter vi igång. Större delen av passagerarna var damer, gamla och unga, vackra och fula, flickor och fruar, förnåma och ringa; bland männen märktes Uppsalas ärkebiskop Rosenstein, en gammal man, som emellertid verkade snillrik och ungdomlig. Det enda, som syntes mig beteckna det andliga ståndet hos honom, var snibbarna; kors (3 stycken) och ordensstjärnor (2 st.) ser man hos oss inte på personer ur det andliga ståndet; detta var emellertid landets sed. Hans rock som var svart, hade ett egendomligt snitt; hans hatt var rund och låg och överdragen med siden. Damerna talade föga under resan; några läste (t. ex. Lafontaine i svensk översättning), en stickade, de flesta härmade sjöns fiskar med sin stumhet. I början är ån mycket smal, efter ungefär en timme vidgar den sig och heter då Mälaren; endast på somliga ställen, där den bildar större bukter, förtjänar den att benämnas sjö, ty vanligen är den inte bredare än Elbe eller Rhen. Färden är underhållande. Man ser ständigt något; än kommer nya passagerare eller fraktgods i små båtar; dessa tas upp utan att man stannar; andra stiger av; här ser man de avskedstagande vinka med näsdukar, där dyker ett grevligt residens upp, här visar sig en ö, nu avfyras en kanon, vilkens ljud dånande och allt starkare återljuder ett antal gånger (egentligen är detta ett tecken att dra upp bryggorna för att släppa fram båten); sedan går man ett tag till matsalkajutan och äter och dricker; den som är trött kan placera sig i den egentliga kajutan, om där ännu finns någon ledig plats. I land gick vi endast en gång, vid Skokloster, en ö (egentligen Skoön, kanske på samma sätt som Kardium kallades Ichnussa av grekerna), där det förut fanns ett kloster och nu finns ett slott byggt av Gustav Wrangel efter kriget mot Tyskland. Det tillhör nu ätten Brahe och står tomt. På avstånd ser det vackert ut och har till skillnad från andra svenska slott fyra torn i hörnen. Ingången stöds av marmorkolonner, en stentrappa leder till första våningen, där rummen ännu är väl bibehållna och försedda med porträtt av svenska furstar; även några dyrbarheter visas i ett skåp. I galleriet hänger bilder av svenska fältherrar i naturlig storlek, samt även bilder av bibliska personer; de är utan några större företräden. I andra våningens galleri hänger porträtt av historiskt märkvärdiga män; dessa är bättre målade. I tredje våningen är den så kallade rustkammaren; då denna står angiven i min guide, måste det finnas mer där, än vi har sett; det som visades oss var obetydligt; på sin höjd var en stor samling gevär intressant för den, som ännu inte har sett någon

sådan.¹¹ På den fortsatta färden gjordes inga fler uppehåll; till vänster lämnade vi Sigtuna bakom oss, i vars närhet den invandrade Odin bosatte sig, byggde ett gudahus och offrade som sed var hos asarna, bredvid detta låg tidigare Birka; man kallar det en stad, må det gälla för att vara en sådan på svenska och må namnet vara en kompensation för dess olycka och förluster. 3 kyrkor ligger i ruiner. Svenskarna anser för övrigt inte det nutida Sigtuna var det gamla av Odin anlagda, utan anger för detta en plats på andra sidan sjön, där man har grävt fram åtskilligt som stöder denna förmodan.

Noter

1. För sitt ursprung har denna utbyggnad byggmästarens oförstånd att tacka, vilken i ritningarna hade glömt trappan.
2. Det är Erik den Heliges, vilken blev dräpt av en dansk furste, biskopskrona; han förärdades som landets skyddshelgon och hans ben förvaras därunder i en silverkista, omsluten av ett järngaller. Ang. det gustavianska koret och freskerna där, se längre fram, 1 augusti.
3. I Odinslund, en (vacker) promenadplats i Staden.
4. (Vilket man här själv medgiver) och uppställd av den förre landshövdingen.
5. Jag har dessutom förundrat mig över tobaksrökningen här i landet på offentliga platser; man får pipor ur vilka det nog inte röks för första gången; hur de är inrättade vet jag inte, och ville inte heller fråga därom. Dessa pipor består av ett huvud av lergods i vilket figurer är inristade, samt av halvlånga gula rör med trämunstycken, och det skulle nog smaka gott att röka ur dem om man därtill hade god tobak: emellertid smakar den svenska tobaken precis som den turkiska och kinesiska nästan som blånor. Fant berättade för mig om förhållandena i riket, ständerna och vidare om universitetsförhållandena.
6. Som jag senare fick höra, är det lagar och förordningar, som uppläsas; dessutom kan man även från predikstolen låta läsa upp och offentliggöra olika tillkännagivanden, av samma slag, som vi låter sätta in i en offentlig tidning (om man eventuellt har förlorat något osv.).
- Fyra högar av vilka tre ligger så tillsammans att de utgör ett långsmalt, inte särskilt högt berg. Den ensamma högen har uppstått på naturlig väg att döma av de stenar, som sticker fram ur den. De tre kullarna vid Gamla Uppsalas urgamla kyrka är gudagravar; under den ena påstås Frej, Odins sonson (?) vila med sina skatter, den mellersta skall vara en rättvisans helgedom; den tredje är uppkallad efter guden Thor, åt vilken här hade rests ett tempel (Quandt, Nippes aus Schweden). 1 mil från Gamla Uppsala ligger Mora äng. Den ena högen heter ju Odinshögen. På dessa högar hölls pingsten 1843 det skandinaviska studentmötet. På Odinshögen slöts fostbrödralag genom ed mellan de nordiska rikenas representanter — sker annars medelst blodblandning. Odinshögen grävdes upp 1846, men arbetet blev inte avslutat; man fann dock inga gravkammarmurar, utan bara stenmassor.
7. Senare läser jag, t.ex. i Quandt, att det är scener ur reformationen. (Det är ändock scener ur Gustav Vasas liv. Prof. Sandberg (?) avslutade dem i sept. (?) 1838.)
8. Prydd med bilder av nationens inspektorer och med andra tavlor.
9. Ytterligare måste jag påpeka att jag aldrig på kvällarna såg Ijus tält under

måltiderna; visserligen är det ljust mycket länge, emellertid blir det ändå rätt så mörkt eftersom man äter sent.

10. Djur tas inte alls med; däremot många vagnar, vilka är placerade åt fören till, där de inte generar någon.

11. Något bibliotek såg jag ej.

Översättning från tyskan av *Gabriella Oxenstierna*.